

**Pr. prof. dr. Ion Vicovan,
Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae”,
Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași**

BISERICA STRĂROMÂNĂ, PARTE A BISERICII UNIVERSALE, ÎN EPOCA CONSTANTINIANĂ

Abstract: *The above title has been suggested, on the one hand, by the work with the same title of the great Romanian patrologist Ioan G. Coman, and on the other hand, by the title of the letter addressed to St. Basil the Great, accompanying the relics of Saint Sava of Buzău.*

It is a well known fact that the two Holy Apostles who preached the Gospel to our ancestors were Andrew and Philip. Thus, Romanian Christianity is of apostolic origin. However, the Christianization of the Romanians was a process facilitated by the disciples of Apostle Paul, who preached, according to his own testimony in the Balkans (Macedonia, Greece, Illyricum), as well as by the Christians among settlers, soldiers, merchants, slaves and captives that came in contact with the local inhabitants.

Living under the sphere of Roman and then Byzantine influence, our people was deeply affected by the Byzantine culture and spirituality. The relations with the Byzantine-Roman Empire flourished during St. Emperor Constantine's reign. These relations resulted in building the end of a bridge over the Danube, in the participation of "the Scythian", but also that of Bishop Theophilus of "the Goths" in the first Ecumenical Synod, convened by Saint Constantine, as well as in the requirement to the Goths from the northern part of the Danube to grant freedom of faith to the Christians living among them, which facilitated and enhanced the process of Christianization. We have information about these contacts from Byzantine historians: Eusebius, Philostorgius, Socrates, Theophanes the Confessor and others.

Therefore, St. Constantine played a very important role, not only in the history of the Byzantine Roman Empire, but also in our history, its model as Christian emperor being subsequently taken over by Romanian rulers.

Keywords: *apostles, Christianization, Romanian people, Emperor Constantine the Great, relations.*

Generalități

Titlul de mai sus ne-a fost sugerat atât de marele patrolog Ioan G. Coman, care a semnat o lucrare cu un titlu similar¹, cât și de titlatura scrisorii însoțitoare a sfintelor moaște ale Sfântului Sava de la Buzău², adresate Sfântului Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezareii Capadociei.

Este de prisos să mai spunem faptul că Sfântul Apostol Andrei, iar mai nou și Sfântul Apostol Filip sunt creștinătorii poporului nostru³. După practica apostolică (Fapte 14, 23), și cei doi apostoli au hirotonit „episcopi și preoți prin cetăți”, dându-le poruncă să păstorească cu „luare aminte” (Fapte 20, 28) și cu „dragoste” (I Petru 5, 2) pe cei peste care Duhul Sfânt i-a pus păstori.

Mai întâi de toate, aș dori să subliniem faptul, care ni se pare semnificativ, că atât poporul român, cât și Patriarhia care își are sediul în orașul lui Constantin, Constantinopolul, au același sfânt ocrotitor: Apostolul Andrei.

Biserica străromână preconstantiniană

În contextul anului omagial închinat Sfinților Împărați⁴ nu putem să nu facem trimitere și la informația valoroasă pe care o dă în acest

---

1. *Scriitori români din epoca străromână*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1979.

2. *Scrisoarea lui Dumnezeu din Gothia către Biserica lui Dumnezeu din Capadocia, și către comunitățile locale ale Bisericii Universale* (pr. Ion Vicovan, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Trinitas, Iași, 2002, p. 52).

3. Emilian Popescu, *Creștinismul timpuriu pe teritoriul României. 1. Originile apostolice. 2. Bizanțul sau Roma?*, în vol. „Priveghind și lucrând pentru mântuire”, Ed. Trinitas, Iași, 2000.

4. Anul omagial este prilejuit de împlinirea a 1.700 de ani de la „ceea ce a fost considerat *Edictul de la Milano*”. După cum se știe, mai nou s-a demonstrat că împăratul Constantin cel Mare n-a dat efectiv un edict în anul 313, ci că așa-numitul „edict” promulgat la Mediolan este „de fapt decizia luată de Constantin cel Mare împreună cu Liciniu, la începutul anului 313 și reflectată în cele două scrisori (*Litterae Licinii*)” (cf. pr. prof. dr. Viorel Ioniță, *Edictul de la Milano (313) – toleranță și libertate pentru Biserica creștină*, în vol. „Sfinții Împărați Constantin și Elena, promotori ai libertății religioase și susținători ai Bisericii”, Ed. Cuvântul Vieții, 2013, p. 21). Autorul prezintă, în studiul citat, conținutul celor două scrisori (*Litterae Licinii*), utilizând referatul susținut de prof. dr. Adrian Marinescu în cadrul *Comisiei române de istorie și studiu al creștinismu-*

sens (predica Sfântului Apostol Andrei) Eusebiu de Cezareea, foarte cunoscută de altfel: „...După Tradiție, lui Toma i-a căzut soarta să meargă în Parția, lui *Andrei în Sciția*, lui Ioan în Asia...”⁵. După cei mai mulți istorici, Sciția menționată în textul citat ar fi Scythia Minor, adică Dobrogea de azi⁶. Cu alte cuvinte, cel dintâi dintre apostolii Mântuitorului a fost și cel dintâi misionar al strămoșilor noștri.

La creștinarea poporului nostru au mai contribuit apoi posibili ucenici ai Sfântului Apostol Pavel care a propovăduit Evanghelia în Peninsula Balcanică (Macedonia, Grecia, Illyricum), lucru pe care-l mărturisește în epistolele către Romani (15, 16; 15, 19), II Timotei (4, 10) și Tit (3, 12). De asemenea, trebuie avute în vedere, în acest amplu și complex proces, prezența și „lucrarea” semnificativă ale creștinilor din rândurile coloniștilor, militarilor, negustorilor, sclavilor și captivilor care au venit în contact cu strămoșii noștri.

Însă un moment important în procesul de creștinare a populației de pe teritoriul de azi al României îl constituie jumătatea veacului al III-lea. Atunci, potrivit informațiilor păstrate, în nordul Dunării au venit mulți creștini aduși ca prizonieri de goții care au atacat provinciile de la sudul Dunării (în jurul anilor 250-253). Cu ocazia acestor incursiuni are loc marea bătălie de la Abrittus (azi Razgrad, Bulgaria) soldată cu înfrângerea armatei romane și moartea pe câmpul de luptă a împăratului (persecutor) Decius (249-251). Prizonierii aduși în

---

lui (Mănăstirea Tismana, 2012). Un alt istoric, Hans A. Pohlsander, referindu-se la ceea ce îndeobște, „dar greșit”, este cunoscut sub numele de „edictul de la Milano” afirmă că textul lui, dat de Lactanțiu în latină și de Eusebiu în greacă, este de fapt o scrisoare adresată de Liciniu guvernatorilor provinciilor controlate până atunci de Maximinus Daia. El le cere tuturor destinatarilor să înceteze orice persecuție a creștinilor, iar proprietățile confiscate ale creștinilor, individuale sau colective, să fie imediat returnate; în același timp, toți cetățenii, și în mod special creștinii, sunt liberi să profeseze orice credință doresc” (cf. Hans A. Pohlsander, *Împăratul Constantin*, traducere de Mirella Acsente, Ed. Artemis, 1996, p. 39).

5. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, traducere, studiu, note și comentarii de pr. prof. T. Bodogae, în col. „Părinți și scriitori bisericești”, nr. 13, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1987, p. 99.

6. Prof. dr. Emilian Popescu, *Creștinismul pe teritoriul României până în secolul al VII-lea, în lumina noilor cercetări*, în „M.B.”, an. XXXVII (1987), nr. 4, p. 36. Autorul, profesorul Emilian Popescu, aduce în atenție informațiile oferite de Ipolit Romanul, de *Doctrina siriacă a Apostolilor*, de Tertulian și altele (p. 36-37).

nordul Dunării, mulți dintre ei creștini, au desfășurat o importantă activitate misionară în sânul barbarilor. Rolul prizonierilor creștini în convertirea goșilor și a populației în mijlocul căreia aceștia au trăit este subliniat de istoricul bisericesc *Filostorgiu* (368-425). Printre prizonierii aduși în nordul Dunării s-au numărat și strămoșii lui Ulfila, capadocieni de neam, născuți în apropiere de orașul Parnassus, în localitatea Sadagolthina. Acest eveniment s-ar fi petrecut prin anul 257 (după alții 253 sau 264).

Apoi creștinismul s-a răspândit în acest spațiu și ca urmare a lucrării lui Ulfila, care și-a desfășurat activitatea sa misionară în cursul veacului al IV-lea în Gothia, în vremea urmașilor lui Constantin cel Mare, în regiunile controlate din punct de vedere politic și militar de goți, dar locuite și de autohtoni. Și dacă avem în vedere că numărul captivilor era „de mii, zeci de mii sau chiar sute de mii de oameni“, ne putem imagina cât de mare a fost contribuția prizonierilor romani la culturalizarea barbarilor, „adică la procesul de acomodare a acestora la valorile materiale și spirituale ale civilizației greco-romane“⁷. De precizat că goții n-au fost singurii migratori care au făcut prizonieri în rândul creștinilor. În afară de aceștia trebuie să amintim tribul carpilor, din familia geto-dacilor, care reprezenta, în secolul al III-lea, o forță mult mai mare decât cea a goșilor, cum afirmă Petrus Patricius⁸. Singuri, dar și împreună cu alte neamuri, carpicii au atacat imperiul în nenumărate rânduri, făcând o mulțime de prizonieri, între care și mulți creștini.

***Biserica străromână, parte a Bisericii Universale,
în epoca constantiniană***

Aflat sub dominație mai întâi romană și apoi bizantină, poporul nostru a fost în permanentă legătură cu „Marea Biserică“, așa cum o dovedesc nenumăratele mărturii păstrate. Pe de altă parte, reformele inițiate în Imperiul Bizantin s-au aplicat, mai mult sau mai puțin, și în spațiul carpato-danubiano-pontic. Dacă acest lucru este o realitate din punct de vedere politico-administrativ, o realitate la fel de evidentă este și din punct de vedere eclesiastic.

---

7. *Ibidem*, p. 38.

8. *Ibidem*.

De pildă, reorganizarea Sciției Mici are loc în contextul reorganizării imperiului în vremea împăratului Dioclețian (284/5-305). Iar persecuțiile care au avut loc în imperiu și au dat naștere multor martiri în vremea împăraților persecutori au „rodit” un „nor” de martiri și în zona dunăreană. Având în vedere și faptul că pe teritoriile ocupate de strămoșii noștri persecuțiile n-au fost atât de aspre ca în alte părți ale imperiului, se cunosc cazuri de martiri care s-au refugiat din diferitele locuri ale imperiului în acest spațiu pentru a evita astfel martirajul (cf. Matei 10, 23: „*Când vă urmăresc pe voi în cetatea aceasta, fugiți în cealaltă; adevărat grăiesc vouă: Nu veți sfârși cetățile lui Israel până ce va veni Fiul Omului*”), însă nu totdeauna au scăpat de martiriu (a se vedea, de pildă, cazul Sfinților Epictet și Astion). Aceasta demonstrează, încă o dată, strânsa legătură dintre imperiu și zona dunăreană.

Astfel, în vremea Sfântului Împărat Constantin cel Mare, la începutul veacului al IV-lea, după Efrem, probabil fost episcop de Tomis, care a pățit moarte martirică în vremea lui Dioclețian (în data de 7 martie anii 300-304), a fost martirizat, tot la Tomis și tot un posibil fost episcop al său, Tit, martiriul lui având loc în luna ianuarie a anului 320. La Tomis s-a descoperit o inscripție, păstrată fragmentar, care pare a indica numele său⁹.

Însă în afară de martirii care au suferit moartea în spațiul Daciei Pontice, unii dintre ei foști episcopi ai Tomisului, se cunosc și episcopi care au activat în vremea Sfântului Împărat Constantin cel Mare. Așa este cazul episcopului pe care părintele Istoriei bisericești Eusebiu de Cezareea, referindu-se la participanții celui dintâi sinod ecumenic, îl numește „scitanul”, consemnând că „nu lipsea din ceată nici cel al sciților”¹⁰. Chiar dacă nu se cunoaște numele participantului la acest sinod din partea țării noastre, care după unii ar fi Marcu¹¹, important

9. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Ed. Trinitas, Iași, 2004, p. 129.

10. Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de prof. dr. Emilian Popescu, traducere și note de Radu Alexandrescu, în col. „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 14, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1981, p. 128.

11. Ernest Honigmann, *The original lists of the members of the Council of Nicaea, the Robber-Synod and the Council of Chalcedon*, în „Byzantion”, 16, 1942-1943, p. 22-23,

de remarcat este faptul că un ierarh tomitan a luat parte la Primul Sinod Ecumenic, cum mai târziu o vor face și alții.

Pe de altă parte, participarea unui episcop tomitan la un sinod de cea mai mare valoare sugerează în mod grăitor faptul că Biserica străromână se află în strânsă legătură cu Biserica Universală, fiind o parte importantă a acesteia. În același timp, de subliniat și faptul că menționarea episcopului scit¹² între participanții la primul sinod ecumenic (între cei 318 participanți) este o dovadă că „scitanul”, fie că era destul de cunoscut autorului, fie că episcopul se bucura de o anumită autoritate în rândul celorlalți episcopi ai vremii, sau, de ce nu, amândouă. Și când facem această afirmație avem în vedere că Eusebiu nu enumeră toți participanții, ci se referă doar la unii dintre ei, și aceia puțini, între ei fiind menționat și „scitanul”.

Participarea „scitanului” la cel dintâi Sinod Ecumenic este importantă și pentru faptul că reprezintă cea dintâi participare străromână la un eveniment de o asemenea anvergură teologică. Și această participare trasează pentru Eparhia Tomisului și ierarhii ei o direcție pe care aveau să se înscrie și succesorii săi. Deloc întâmplător faptul că la Sinodul al II-lea Ecumenic, episcopul Gherontie a fost dat ca exemplu de credință și de statornicie în ortodoxie, după cum și alți ierarhi menționați ca participanți la sinoadele ecumenice sau locale s-au remarcat prin autoritatea lor (teologică și duhovnicească).

Reținem în mod deosebit poziția de înaltă ținută de care s-au bucurat ierarhii Tomisului în primele șase secole, cât s-au păstrat informații, până la venirea slavilor. De altfel, nu trebuie trecută cu vederea

---

27 la prof. Emilian Popescu, *Theophilus Gothiae, episcop în Crimeea ori la Dunărea de Jos?* în „S.T.”, an. XXXIX (1987), nr. 5, p. 81.

12. Casiodor, în lucrarea sa istorică, referindu-se la „întâistătătorii Bisericilor care au luat parte la Sinodul de la Niceea”, menționează că „erau adunați laolaltă cei mai iluștri slujitori ai lui Dumnezeu, din toate Bisericile care erau răspândite în toată Europa, în Libia, în Asia...”, precizând că „nu au lipsit din adunarea lor nici sciții” (cf. Casiodor, *Istoria bisericească tripartită*, în col. „Părinți și scriitori bisericești”, nr. 75, traducere de Liana și Anca Manolache, introducere și note de pr. prof. dr. Ștefan Alexe, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1998, p. 82). Iar istoricul bisericesc Socrate, referindu-se la același eveniment, afirmă că între participanții la sinod „se afla și unul venit din Persia și unul din Sciția” (cf. Socrate Scolasticul, *Istoria bisericească*, traducere Iosif Gheorghian, mitropolit primat, București, Tipografia Cărților bisericești, 1899, p. 16).

și implicarea ierarhilor tomitani în probleme teologice ale vremii, sau legăturile lor cu marii păstori ai celor mai de seamă scaune episcopale (Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur etc.).

Importantă de menționat este contribuția pe care a avut-o creștinismul la asimilarea barbarilor în masa autohtonilor. Două inscripții de la Tomis arată cum un got și un hun își pierd, prin creștinare, naționalitatea, li se schimbă numele și sunt angajați în armată¹³. Iar în ceea ce privește continuitatea, creștinismul a avut, de asemenea, un rol fundamental. Aceasta se observă atât în Transilvania și zonele nordice ale țării, chiar dacă erau sub dominație barbară, dar și în celelalte zone ale țării (Banat, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei), aflate în imediata vecinătate a Imperiului Bizantin, ele rămânând în secolele IV-VI sub dependența trupelor și administrației imperiale.

În ceea ce privește legăturile directe dintre Sfântul Împărat Constantin cel Mare și teritoriile noastre, potrivit *Sfântului Teofan Mărturisorul*, în „anii lumii 5818. De la dumnezeiasca Întrupare 318 ani, „Constantin cel evlavios, trecând Dunărea, a ridicat peste ea un pod de piatră și i-a supus pe sciți“¹⁴. Însă capetele de pod, care asigurau legăturile dintre imperiu și teritoriile noastre, erau mult mai numeroase, ele fiind dispuse pe linia care pleacă din Banat și ajunge până aproape de gurile Dunării: Pojejena, Gornea, Șvinița, Dubova, Mehadia, Dierna, Drobeta, Desa, Sucidava, Turris (Turnu-Măgurele), Constantiniana Dafne, Gura Ialomiței (în fața cetății Carsium), Barboși (la gura Siretului), Aliobrix (Cartal), în fața Isaccei și altele¹⁵.

Pe de altă parte, în perioada de ofensivă militară și diplomatică, cum a fost cea din veacul al IV-lea, imperiul a reușit să aibă sub supraveghere o zonă mult mai mare, ea situându-se la nordul lanțului de fortărețe, până în zona „sud-deluroasă, delimitată de acel val de pă-

13. Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latinești din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1976, nr. 30, p. 41, la idem, *Creștinismul pe teritoriul României până în secolul al VII-lea...*, p. 42.

14. Sfântul Teofan Mărturisorul, *Cronografia*, traducere din limba greacă, studiu introductiv și note de Mihai Țipău, în col. „Părinți și scriitori bisericești“, serie nouă, vol. 7, Ed. Basilica, București, 2012, p. 50.

15. Prof. univ. Emilian Popescu, *Continuitatea daco-romană. Procesul de formare a poporului român. Rolul creștinismului*, în „G.B.“, an. XXXIX (1980), nr. 6-9, p. 8.

mânt, care pornește de la Turnu-Severin și ajunge aproape de Buzău, cunoscut sub numele de *Brazda lui Novac*¹⁶.

Tot în vremea împăratului Constantin cel Mare mai au loc două evenimente importante pentru istoria Bisericii noastre. Este vorba, mai întâi, de exilarea, de către împăratul Constantin cel Mare, în părțile Goției (în Dacia, în teritoriile locuite atunci și de populația gotă), a călugărului rigorist Audius. Acest fapt este relatat de către *Sfântul Epifanie de Salamina* în cunoscuta-i lucrare „Împotriva tuturor ereziilor”, în care expune doctrina lui Audius. Acesta, din cauza rigorismului său exagerat, a fost exilat, cum arătam mai sus, în părțile Goției. Aici el „a instruit numeroși goți și a construit în Goția chiar și mănăstiri în care se practica viața monastică, castitatea și asceza. Și fără îndoială, modul de viață al comunităților audiene este într-adevăr demn de admirație, căci tot ceea ce se întâmplă în mănăstirile lor se desfășoară în mod satisfăcător”¹⁷. Este extrem de important de analizat de ce împăratul Constantin cel Mare, atât de preocupat de pacea, armonia și unitatea Bisericii, l-a exilat pe călugărul Audius în acest ținut. Credem că împăratul Constantin l-a trimis în această zonă *tocmai pentru siguranța pe care o avea că, trimițându-l în acest spațiu, Audius nu va putea exercita vreo influență străină de duhul dreptei credințe*. De precizat, totodată, încă un element important: că, potrivit lui Epifanie, Audius nu este atât un eretic, cât mai degrabă un schismatic¹⁸, iar locuitorii Goției aveau suficientă maturitate duhovnicească pentru a nu fi influențați de el.

Al doilea element, de asemenea, vrednic de menționat, este acela că Sfântul Împărat Constantin cel Mare a avut strânse legături cu zona dunăreană și că a fost mereu interesat de ce se întâmplă în această regiune bogată, religioasă, dar și îndepărtată a imperiului. Acest lucru

16. *Ibidem*.

17. Sfântul Epifanie al Ciprului, *Contra ereziilor*, LXX, 14, 5 la mitropolitul Serafim, *Isihasmul tradiție și cultură românească*, trad. Iuliana Iordăchescu, Ed. Anastasia, București, 1994, p. 34.

18. *Ibidem*, p. 35. Iar un alt autor afirmă că „furia episcopului de Salamina e rezervată refuzului audienilor de a fi în comuniune cu restul Bisericii pe motivul – și cât de familiar sună acesta urechilor ortodoxe moderne! – unei dispute de calendar: audienii sunt cvartodecimani” (cf. Ier. Alexander Golitzin, *Mistagogia – experiența lui Dumnezeu în Ortodoxie*, traducere și prezentare: diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1998, p. 188).

este dovedit de faptul că, în urma păcii încheiate de el cu goții, aceștia se stabiliseră în imperiu, respectiv în zona nord-dunăreană, în anul 332. În acest an, barbarii goți au atacat triburile sarmatice stabilite la nordul Dunării, iar acestea au cerut ajutorul împăratului Constantin. Împăratul l-a chemat pe fiul său mai mare Constantin II din Galia și l-a numit comandantul campaniei pentru a câștiga experiență în bătălii, dar și respectul armatei. Mărturiile antice ne oferă puține detalii despre această campanie militară, dar sunt unanime cu privire la reușita ei. Profitând de vremea neașteptat de rece pentru acel anotimp, Sfântul Constantin și fiul său au provocat goților o înfrângere devastatoare¹⁹. *Origo* menționează că aproape 100.000 de soldați inamici au fost uciși și numeroși ostatici – printre care însuși Ariaricus, fiul regelui got – au fost predați romanilor. Constantin și-a adăugat titulatura de *gothicus maximus* și a emis monede de aur înfățișând figuri ale victoriei²⁰. În urma bătăliei, împăratul Constantin a încheiat pace cu goții. Între condițiile impuse a fost una extrem de importantă: aceea de a acorda (de a respecta) libertatea²¹ dată de el (în 313) creștinilor și creștinismului²².

19. D. G. Kousoulas, *The life and times of Constantine the great – the first christian Emperor*, Rutledge Books, Inc., Danbury, CT, 1997, p. 423-424.

20. Charles Matson Odahl, *Constantin și Imperiul creștin*, traducere de Mihaela Pop, colecția „Împărați romani”, Ed. All, București, 2006, p. 224.

21. Potrivit marelui bizantinolog A. A. Vasiliev, „concluzia, pe baza acestui edict, este că împăratul Constantin și Liciniu au dat creștinismului aceleași drepturi de care se bucurau celelalte religii, inclusiv păgânismul”. El arată, mai departe, că marea importanță a actului său este că el nu doar a permis creștinismului să existe, ci, mai mult, l-a așezat sub protecția statului. Acest fapt a reprezentat un moment extrem de important pentru istoria creștinismului timpuriu. Concluzia sa finală, referitoare la „așa-numitul Edict de la Mediolanum”, este cea potrivit căreia „importanța sa rămâne indiscutabil mare, căci a fost un act care a pus capăt poziției ilegale a creștinilor în Imperiu și a declarat, în același timp, libertate religioasă absolută, reducând astfel *de jure* păgânismul de la statutul său inițial de singură religie de stat la rangul de egalitate cu toate celelalte religii”. Așa-numitul edict promulgat la Mediolan în martie 313 de către Constantin și Liciniu nu a fost un edict propriu-zis, ci o scrisoare adresată guvernatorilor provinciilor din Asia Mică și din Răsărit în general, în care li se explica și li se indica cum să-i trateze pe creștini (cf. A. A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin*, traducere și note de Ionuț-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazăru, studiu introductiv de Ionuț-Alexandru Tudorie, Ed. Polirom, Iași, 2010, p. 97).

22. Pr. Ion Vicovan, *op. cit.*, vol. I, Ed. Trinitas, Iași, 2002, p. 50.

Doi ani mai târziu, împăratul Constantin cel Mare a revenit în zona dunăreană, deoarece după lupta în care i-a învins pe goți populațiile supuse s-au revoltat împotriva stăpânilor sarmați și i-au împins spre frontiera romană. Sarmații l-au chemat iarăși pe împărat în ajutor. Răspunzând solicitării, el a provocat o înfrângere serioasă dușmanilor lor, apoi a strămutat populația sarmată în teritoriul roman. A selectat pe unii dintre cei mai buni luptători ai lor și i-a înrolat în armata romană de la frontieră, restul populației fiind distribuită ca populație agrară în ținuturile necultivate din Tracia, Macedonia și Italia. *Origo Constantini* menționează că peste 300.000 de oameni au fost aduși în imperiu prin această acțiune. Măsura a contribuit la completarea garnizoanelor romane situate de-a lungul frontierei și a sporit numărul țărănilor plătitori de taxe din regiunile slab populate ale imperiului. În urma acestei bătălii, Constantin și-a adăugat și titlatura de *sarmaticus maximus* spre sfârșitul anului 334²³.

Înainte de încheierea festivităților legate de sărbătorirea a 30 de ani de domnie, în iulie 336, împăratul a planificat ceea ce avea să fie ultima lui campanie militară – o expansiune a teritoriului roman dincolo de Dunărea de Jos. Aceasta era regiunea pe care Traian o cucerise la începutul veacului al II-lea și din care Aurelian se retrăsese spre sfârșitul veacului al III-lea. Dacă Dioclețian și Galeriu (cu Constantin tânăr în armatele lor) au luptat de-a lungul Dunării și au stabilizat zona de dincolo de Dunăre la începutul veacului al IV-lea, Constantin voia acum să recucerească părți din regiunea pierdută Dacia de dincolo de fluviu și să încurajeze astfel comparația care începuse să fie făcută între el și marele Traian. În ultimele campanii, fortificase ambele maluri ale fluviului, îi împinsese pe goți spre nord și îi retrăsese pe sarmați spre sud. În iarna lui 335-336, și-a continuat strategia și a amplasat forțele romane pe poziții pentru o campanie finală în interiorul teritoriului de peste Dunăre. În timpul primăverii, și-a dus armatele dincolo de arcul Dunării, a înfrânt mai multe triburi de goți și a restabilit provincia romană din regiune. Această victorie i-a permis lui Constantin să-și adauge titlul de *dacicus maximus*²⁴.

---

23. Charles Matson Odahl, *op. cit.*, p. 226.

24. *Ibidem*, p. 231-232.

Despre relațiile Sfântului Constantin cel Mare și teritoriile dunărene dă informații și istoricul bisericesc *Socrates*. Supranumit și Scolasticul, adică învățatul ori cel care a practicat avocatura, el ne-a lăsat o *Istorie bisericească* care să ducă mai departe, după cum el însuși afirmă, lucrarea omonimă a lui Eusebiu de Cezareea. Lucrarea, cuprinzând perioada dintre anii 305 (abdicarea lui Dioclețian) și 439, este, în viziunea specialiștilor, cea mai reușită continuare a lui Eusebiu, iar în unele privințe chiar o depășește pe aceasta în obiectivitate și sinceritate. Autorul este interesat în această lucrare mai mult de viața și istoria Bisericii, decât de problemele ei teologice. Iar evenimentele politice – interne și externe – sunt menționate pe scurt și condensate tematic²⁵.

Dintre multele războaie pe care Constantin cel Mare le-a purtat în zona dunăreană, *Socrates* le menționează doar pe cele purtate cu sarmații și goții, ambele populații aflate pe teritoriul țării noastre. Victoriile împotriva lor, încheiate cu semnarea păcii, înseamnă, în același timp, inaugurarea unui proces de creștinare a lor. Acest lucru este analizat și pus în valoare de reputatul profesor Emilian Popescu într-un studiu publicat recent: „...barbarii sarmați și goți au invadat teritoriul roman, dar zelul împăratului față de Biserică n-a încetat deloc, ci a arătat grija cuvenită ambelor lucruri. Punându-și nădejdea în stindardul de biruință creștin, i-a învins pe aceștia definitiv, astfel că el a putut să suprimе tributul în aur, plătit barbarilor în mod obișnuit de împărații de mai înainte; iar aceștia înspăimântați de înfrângerea lor neașteptată, au primit atunci pentru prima oară religia creștină, prin mijlocirea căreia Constantin fusese salvat. După aceea, îndată, Constantin a construit alte biserici”²⁶.

Deși istoricul *Socrates* vorbește despre sarmați și goți la un loc, în realitate, evenimentele s-au petrecut în perioade diferite. După același

---

25. Emilian Popescu, *Din istoria creștinismului pe teritoriul românesc în vremea împăratului Constantin cel Mare. Izvoare uitate*, în vol. „Cruce și misiune. Sfinții Împărați Constantin și Elena, promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii”, vol. I, Ed. Basilica, București, 2013, p. 255.

26. Socrate de Constantinople, *Histoire ecclésiastique*, Livre I, texte grec de l'édition de G. C. Hansen, traduction par Pierre Perichon, la Emilian Popescu, *Din istoria creștinismului pe teritoriul românesc...*, p. 255.

istoric, Emilian Popescu, sarmații au pătruns în imperiu în anul 322, iar goții un an mai târziu, în 323. Sarmații își aveau sediul în zona Banatului, pe o zonă vastă, unde se stabiliseră încă de la începutul veacului I, probabil cu acordul romanilor. În lunile iunie-iulie ale anului 322 au trecut Dunărea spre vest și au atacat localitatea de pe Dunăre *Campona* (azi Teteny, în apropiere de Budapesta). Constantin i-a bătut și i-a împins spre Banat, trecând Dunărea și Tisa de câte două ori. Împăratul a luat o pradă bogată, pe care a împărțit-o într-o localitate apropiată de lângă Sirmium. Se pare că rezistența sarmaților a fost slabă, deoarece conflictul s-a încheiat repede cu un acord, în urma căruia sarmații deveneau populație clientelară a imperiului.

Goții, conduși de Rausimodus, au pătruns în imperiu la începutul anului următor, în lunile februarie-martie, în părțile de răsărit ale imperiului, adică în Moesia Secunda și Tracia, profitând de faptul că frontiera în această zonă era nepăzită, trupele fiind retrase de către Liciniu în vederea pregătirilor de război cu împăratul Constantin, cu care s-a și luptat de altfel la Chrysopolis, lângă Calcedon (în 324). La începutul anului 323 goții au fost respinși și urmăriți dincolo de Dunăre, fiind înfrânți definitiv de către romani, însuși conducătorul lor pierzându-și viața. În urma păcii încheiate, prizonierii romani au fost eliberați, iar goții au primit statutul de populație de frontieră (clientelară). În urma victoriilor obținute de către împăratul Constantin, se pune astfel capăt unei lungi perioade de nesiguranță și umilire, care culminase cu plata unui însemnat tribut în aur. Constantin anulează acest tribut și începe, cum afirmam mai sus, un proces de creștinare a goților, lucru menționat de către istoricul Socrates: „Barbarii, fiind surprinși și înspăimântați de înfrângerea neașteptată, au primit atunci pentru prima oară credința creștină”²⁷.

În același timp, este cunoscut faptul că „bizantinii au folosit religia creștină ca mijloc de pacificare și neutralizare a populațiilor barbare, care, prin convertire, deveneau mai binevoitoare față de statul roman și se asimilau mai ușor în masa creștină cu care conviețuiau ori se învecinau. De aceea, în mod obișnuit, militarul bizantin era însoțit de misionarul creștin, acesta începându-și activitatea după terminarea

---

27. Emilian Popescu, *Din istoria creștinismului pe teritoriul românesc...*, p. 258.

ostilităților militare²⁸. Dacă în general procesul de creștinare era unul rapid la populațiile transmutate în imperiu, în cazul sarmaților și goților situația este diferită, în sensul că aceste populații, trăind multă vreme la granița dunăreană a imperiului, au avut deja contacte cu religia creștină, prin fugarii prizoniți în imperiu pentru credința creștină, prin prizonierii romani luați în număr mare, dar și prin legăturile economice diverse și intense cu centrele creștine de graniță. Sarmații aflați în Banat încă din veacul I s-au amestecat cu populația locală, iar în vremea stăpânirii romane au venit în contact cu militarii creștini. Iar formularea utilizată de istoricul Socrates „că ei – sarmații – au primit atunci pentru prima oară religia creștină”, poate să însemne faptul că ei, fiind învinși, au primit credința creștină într-o formă organizată și impusă, susținută atât de conducerea imperiului, cât și de Biserică. Același istoric, Emilian Popescu, observă că „la prima vedere s-ar părea că afirmația lui Socrates contrazice ceea ce spunea Tertulian la începutul veacului al III-lea, anume că sarmații fuseseră creștinați, la fel ca și dacii, germanii, galii, britanii și sciții²⁹. Și continuă profesorul Emilian Popescu că afirmația lui Tertulian nu este anulată de spusele lui Socrates, fiindcă „ea privește doar o mică parte dintre sarmați, ca și din celelalte neamuri”, nefiind vorba de o mare masă de oameni.

Referitor la goți, aceștia primiseră învățătura creștină încă din anul 257, odată cu invazia lor în Capadocia, Frigia și Galatia, prilej cu care au luat numeroși prizonieri (captivi), între care mulți creștini, între aceștia numărându-se și strămoșii lui Ulfila, după cum afirmă și istoricul bisericesc Filostorgiu.

Același istoric dă informații despre perioada imediat următoare lui Constantin cel Mare, privitoare la teritoriile noastre. El se referă la Ulfila, despre care afirmă că „a trecut pe teritoriul romanilor cu o mulțime de sciți (dintre cei de peste Istru, care odinioară erau *geți*, dar acum sunt cunoscuți drept *goți*) ce fuseseră izgoniți din lăcașurile lor strămoșești din pricina evlaviei. Iar neamul acesta a fost creștinat în felul următor. Pe vremea împăraților Valerian și Gallienus, numeroși sciți de dincolo

28. *Ibidem*.

29. Tertulian, *Adversus Judaeos*, VII, 4-5, la Emilian Popescu, *Din istoria creștinismului pe teritoriul românesc...*, p. 259.

de Istru au trecut pe teritoriul romanilor și au pustiit o bună parte a Europei; trecând apoi și în Asia, au năvălit în Galatia și Capadocia, au luat numeroși captivi, printre care și clerici, și s-au întors în ținuturile lor cu multă pradă. Iar acești captivi și oameni evlavioși, trăind împreună cu barbarii, i-au convertit pe mulți dintre ei la evlavie și i-au convins să cugete la cele ale creștinilor în locul credinței păgâne. Dintre acești prizonieri au făcut parte și strămoșii lui Ulfila, capadocieni de neam, născuți în apropiere de orașul Parnassus, într-un sat numit Sadagoltina³⁰. Mai departe, istoricul Filostorgiu relatează, pe scurt, despre alegerea lui Ulfila ca episcop al goșilor și se referă la activitatea sa de traducere a Sfintei Scripturi în limba gotă³¹, „în afară de Cartea Regilor“.

Astfel putem afirma cu tărie că noua învățătură, creștinismul, a pătruns la goși „repede și intens“, doar astfel explicându-se prezența la cel dintâi Sinod Ecumenic a episcopului lor Teofil. Asta înseamnă că prizonierii de la mijlocul veacului al III-lea au făcut „începutul credinței“, iar aceasta s-a consolidat în timp, atât în urma activității unor misionari, cum a fost Eutihie, cât și ca urmare a victoriilor lui Constantin cel Mare care a dispus măsuri de creștinare. Din ce au constat aceste măsuri nu știm; cunoaștem doar afirmația lui Socrates potrivit căreia „grija lui pentru Biserică n-a încetat“.

Cu privire la „etapele“ procesului de creștinare a goșilor inițiat de împăratul Constantin nu se cunosc date concrete. În schimb, reputatul profesor Emilian Popescu, cunoscut prin preocupările și contribuțiile domniei sale în problemele creștinismului românesc din primele secole, emite anumite ipoteze demne de luat în seamă. Astfel, domnia sa afirmă că „socotesc că după războaiele din anii 322 și 323 cu goșii

30. Filostorgiu, *Istoria bisericească*, ediție bilingvă, trad. de Dorin Garofeanu, studiu introductiv, tabel cronologic și note explicative de Dragoș Mîrșanu, Ed. Polirom, Iași, 2012, p. 83-85.

31. George Ostrogorsky, *History of the Byzantine state*, translated from the German by Joan Hussey with a Foreword by Peter Charanis, Revised Edition, 1969, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, 2009, p. 49. Și A. A. Vasiliev în a sa *Istorie a Imperiului Bizantin* se referă la răspândirea creștinismului printre goși, „cel mai probabil prin prizonierii capturați din Asia Mică în cursul numeroaselor raiduri maritime. Mai mult, goșii creștini au fost chiar reprezentați la primul Sinod Ecumenic de la Niceea de către episcopul lor, Teofil, unul dintre semnatarii Simbolului niceean (p. 125).

împăratul Constantin n-a putut lua măsuri ample“, motivând faptul că împăratul însuși la acea vreme „nu era atât de avansat în credință și de aceea propovăduirea se făcea prin misionari izolați, prin prizonieri, fugari și legături economice“. Pe de altă parte, același profesor susține că de altfel nici statutul de „popoare clientelare, stabilit după câștigarea unor lupte de către romano-bizantini, nu permitea mai mult“³². În această situație, potrivit aceluiași istoric, goții, nemaiputând invada imperiul în partea de răsărit, datorită pazei frontierei întărite de împăratul Constantin, ei s-au îndreptat atât spre nord, în Transilvania, prezența lor aici fiind confirmată de mărturiile arheologice descoperite în acest spațiu, cât și spre apus atacându-i pe sarmații din Banat. Aceștia din urmă, nefăcând față situației, au cerut ajutor militar împăratului Constantin, cu care aveau o înțelegere încheiată în anul 322. După cum afirmă și istoricii bisericești consacrați, în mod deosebit Socrates, Constantin l-a trimis împotriva goșilor din Banat pe fiul său Constantin II, provocându-le o înfrângere zdrobitoare. Potrivit informațiilor, au murit peste 100.000 de goți, atât din cauza luptelor, cât și din cauza frigului, bătălia având loc, după unele izvoare, la 18 februarie, iar după altele la 20 aprilie. Important de menționat este faptul că în urma acestor lupte au căzut atât bărbați, cât și femei și copii, prezența celor din urmă dovedind intenția invadatorilor de a pune stăpânire pe aceste teritorii. În urma acestei grele înfrângeri goșii au fost nevoiți să accepte pacea impusă de Constantin, implicit condițiile acesteia. Se cunosc câteva dintre prevederile tratatului de pace: goșii să trăiască în pace cu imperiul, se obligă să dea armatei bizantine lupători, în schimbul unor sume de bani și al altor bunuri, oferite anual (*annonae foederatae*); primesc pământ pe teritoriul din nordul Dunării (*Gothia Romana*) și autonomie de guvernare, cu condiția respectării libertății celorlalte populații, dreptul de a face comerț în cetățile de pe malul Dunării, de a cumpăra produse bizantine ș.a.³³, de a respecta libertatea de credință pentru creștini și altele³⁴.

32. Emilian Popescu, *Din istoria creștinismului pe teritoriul românesc...*, p. 261.

33. *Ibidem*.

34. Idem, *Ierarhia ecleziastică pe teritoriul României. Creșterea și structura ei până în veacul al VII-lea*, în „B.O.R.“, an. CVIII (1990), nr. 1-2, p. 156.

Prevederea de acordare a libertății pentru creștini este confirmată și de istoricul bisericesc Socrates. Includerea ei în tratat arată că la vremea respectivă existau suficient de mulți creștini în teritoriul nord-dunărean, pentru ca împăratul să fie preocupat de ei și de statutul lor. Cu alte cuvinte, pacea din anul 332, pe de o parte, avea să consolideze progresele făcute de creștinism înainte de această dată, iar pe de altă parte, să asigure desfășurarea liberă a activității misionare de acum înainte.

După cum se poate lesne constata, prin condițiile impuse goșilor, Constantin nu urmărea anihilarea lor, ci atragerea lor în sfera de influență și de interese ale imperiului. Astfel se înțeleg atât obligațiile, cât și drepturile care revin fiecărei părți. Goșii primesc statutul de aliat (*foederati*), iar față de imperiu își asumă obligația de fidelitate față de împăratul Constantinopolului prin trimiterea fiului regelui Ariarich (Aorich) în calitate de ostatic. Condițiile păcii, avantajoase ambelor părți, au determinat instaurarea unui climat favorabil atât în timpul domniei împăratului Constantin cel Mare, cât și a succesorilor săi imediați. În mod deosebit, remarcăm progresul creștinismului în rândul goșilor. După moartea episcopului Teofil, participant la primul sinod ecumenic³⁵, au urmat în scaun Ulfila, Goddas, Uranius, Silvanus și mulți alții³⁶.

Despre Ulfila se știe că a fost trimis, spre a fi hirotonit episcop la Constantinopol, într-o delegație care cuprindea și reprezentanți ai altor populații barbare din această parte a imperiului. Având în vedere componența delegației (și reprezentanți ai altor populații), realizăm importanța politică și religioasă a acestei misiuni. Chiar dacă nu se cunoaște precis structura delegației, ținând cont de structura etnică a populațiilor care locuiau aici, ne putem imagina că din respectiva delegație făceau parte goși, sarmați, însă în mod obligatoriu trebuie să includem și reprezentanți ai populației autohtone (daco-romani și

---

35. Profesorul Emilian Popescu face o analiză temeinică atât a informațiilor privitoare la participanții la primul sinod ecumenic (păstrate în copii latine, grecești, copte, siriace, arabe și armene), cât și a opiniilor istoricilor, mai vechi sau mai noi, preocupați de această chestiune. Concluzia studiului temeinic al domniei sale este că Teofil a fost episcop al goșilor din nordul Dunării și nu al celor din Crimeea (cf. idem, *Theophilus Gothiae...*, p. 73-81).

36. Idem, *Ierarhia ecleziastică pe teritoriul României...*, p. 157.

daci liberi). Potrivit lui Filostorgiu, Ulfila a fost hirotonit episcop „pentru creștinii și pentru cei care urmau să devină creștini din țara getică, deci nu numai pentru Gothia, ci pentru toți locuitorii din Getica”³⁷. Utilizarea, de către Filostorgiu, a termenului de „Getica” se datorează probabil ideii acestuia că în acele regiuni trăiau geții (daco-romanii), care formau majoritatea populației locale.

Constatăm, așadar, că în timpul Sfântului împărat Constantin populația gotică și alte neamuri barbare din nordul Dunării s-au deschis noii religii, că au primit-o în mod îmbucurător și sistematic, ajungând în scurt timp la structuri administrativ-bisericești, respectiv la episcopat. Și toate aceste lucruri se datorează păcii încheiate de împăratul Constantin și goții în anul 332.

Revenind la mențiunea istoricului Socrates, că „zelul împăratului Constantin față de biserici n-a încetat deloc, ci a arătat grija cuvenită ambelor lucruri” (războinice și religioase), nu știm prin ce s-a manifestat concret această „grijă față de bisericile” din Gothia. Este posibil, susține profesorul Emilian Popescu, ca goții să fi luat exemplul celor din imperiu de a face biserici în formă de cort pentru a putea fi purtate în căruțe. Socrates, de pildă, afirmă că în vremea în care împăratul Constantin se pregătea de un război cu perșii, a ordonat să i se facă o biserică dintr-un cort ușor de transportat dintr-un loc în altul, pentru a avea astfel peste tot un loc de rugăciune, asemenea cortului lui Moise în pustiu. Probabil biserica în formă de cort a rămas ca model pentru militari și pentru populațiile nomade creștine. Adăugăm și faptul că după anul 332 un însemnat număr de sarmați (mai mult de 300.000 de bărbați, femei și copii) au fost primiți în imperiu, fiind alungați din țară de către o altă ramură a sarmaților care s-a răsculat împotriva stăpânilor. În imperiu, cei care erau capabili au fost încadrați în armată, iar ceilalți au fost așezați în părțile Italiei, Macedoniei, Daciei și Scitiei (Dobrogea), în calitate de coloni. Ajunși în imperiu, indiferent de calitatea lor, ei au fost supuși misiunii creștine organizate, pe de o parte, dar și influenței populației locale, astfel încât procesul creștinării lor a fost destul de rapid³⁸.

---

37. *Ibidem*, p. 263.

38. *Ibidem*, p. 265.

Preocuparea constantă a Sfântului Constantin cel Mare față de Biserica din imperiu se explică, pe de o parte, prin credința sa în Dumnezeu³⁹, la care „nu de la oameni a primit chemare”, iar pe de altă parte, ea izvorăște din conștiința și responsabilitatea sa de împărat creștin. De altfel, se cunoaște faptul că Sfântul Constantin se declarase „episcop al celor din afară” ale Bisericii⁴⁰. Această formulare exprimă grija specială pe care Sfântul Constantin a manifestat-o față de creștini, oriunde s-ar fi aflat aceștia.

Demn de remarcat este și faptul că, în ciuda marilor teologi din imperiu și în pofida sinoadelor care s-au ținut fie în capitală, fie în marile orașe ale acestuia, Biserica de aici a avut destul de mult de suferit din cauza ereziilor, în timp ce în zona dunăreană, aflată la extremitatea imperiului, Biserica, datorită păstorilor ei, a rămas fidelă Ortodoxiei.

Cât privește *inscripțiile creștine*, trebuie să spunem că, deși creștinismul nostru este de origine apostolică, așa cum am văzut, inscripțiile creștine, obiectele paleocreștine și bazilicile creștine datează cel mai devreme din secolul al IV-lea. Și aceasta se datorează tot Sfântului Împărat Constantin cel Mare, respectiv libertății pe care el a acordat-o Bisericii⁴¹. Evident că această realitate pentru noi are cel puțin două explicații: 1. Însăși apariția lor are loc ulterior primirii creștinismului; aceasta fiind perioada în care ele își fac prezența și în imperiu; 2. chiar

---

39. Potrivit unui autor recent, „pe Constantin îl interesa mai degrabă Dumnezeu decât creștinii” (cf. Diarmaid MacCulloch, *Istoria creștinismului – primii 3.000 de ani*, traducere de Cornelia Dumitru și Mihai-Silviu Chirilă, Ed. Polirom, Iași, 2011, p. 183).

40. La primirea unor episcopi, a afirmat că și el „ar fi un fel de episcop” al Bisericii: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine, însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”. Și, continuă Eusebiu de Cezareea: „...în duhul acestor vorbe, Constantin și-a păstorit toți supușii cu multă chibzuință; și îi îndemna din răspuț să meargă pe calea unei vieți cuvioase” (Eusebiu de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, p. 168).

41. Chiar înainte de întâlnirea sa cu Liciniu la Mediolanum, el a trimis o scrisoare augustului Maximin Daia cerându-i să înceteze prigonirea creștinilor, iar proconsulului Africii Anullinus îi ordonă să restituie proprietățile Bisericii (cf. Lactanțiu, *De mortibus persecutorum*, 38, 1 și Eusebiu de Cezareea, *Historia Ecclesiastica*, X, 5, 15-17, p. 382 la pr. prof. dr. Nicolae Chifăr, *Constantin cel Mare, primul împărat creștin – 1.700 de ani de la urcarea sa pe tron*, în „Revista teologică”, serie nouă, an. XVI (88), nr. 3, 2006, p. 31).

dacă ele au apărut în mod sporadic în veacurile anterioare, au cunoscut o mare înflorire numai după anul 313, deci în veacul al IV-lea, cu alte cuvinte, tocmai în secolul din care datează și în țara noastră.

Ele vin să completeze golul de informații scrise. Astfel, în Oltenia, Transilvania și Banat s-au descoperit inscripții pe ceramică, pe o tablă de bronz, fragmente de *cancelli* – obiecte de uz casnic decorate cu simboluri creștine, iar mai presus de acestea, sunt ruinele celor trei bazine cu zidurile de piatră: una în Oltenia (la Slăveni, com. Gostavăț), alta în Transilvania (la Porolissum-Moigrad) și în Banat (Cenad-Morisena, jud. Arad). Descoperirea acestor bazine în cadrul ruinelor vechilor cetăți romane și a altor antichități creștine arată continuitatea populației autohtone pe aceleași meleaguri, pe care locuise înainte de părăsirea Daciei de către armata și administrația romană la sfârșitul secolului al III-lea. Creștini au fost în primul rând autohtonii, nu barbarii, fiindcă ei asimilaseră valorile culturii romane, care i-au pregătit pentru noua religie. Mai mult, „unii învățați susțin că de la un moment dat religia creștină s-a identificat cu cultura romană”⁴².

Până în prezent s-au descoperit în țara noastră peste 100 de inscripții creștine, în mod deosebit pe monumente funerare, deoarece acestea erau cele mai adecvate pentru a exprima în chipul cel mai concret credința în Dumnezeu, în viața veșnică, sau de a cere mila lui Dumnezeu pentru cei adormiți. Ele sunt importante nu doar prin conținutul lor teologic, exprimat, evident, într-o formă foarte concisă și populară, ci și prin persoanele de care aminteau și treptele ierarhice pe care acestea le dețineau (citeți, ipodiaconi, diaconi, preoți, martiri ș.a.). Același lucru s-a petrecut și în cazul obiectelor sau bazilicilor creștine, numărul lor ridicându-se la aproximativ 40.

Deși numărul acestor inscripții este unul destul de mare, de precizat că niciuna dintre ele nu conține vreo erezie⁴³. De altfel, din toată istoria noastră trebuie să reținem și faptul că nu există niciun element, oricât de mic ar fi el, care să indice apartenența vreunui străromân la vreo erezie, cu toate că numărul lor în istoria Bisericii Universale este unul foarte mare.

42. Prof. dr. Emilian Popescu, *Ierarhia ecleziastică pe teritoriul României...*, p. 159.

43. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 148.

Concluzii

Creștinismul românesc este, în mod indubitabil, de origine apostolică, el fiind adus pe teritoriul țării noastre de doi dintre Apostolii Mântuitorului. Însă, ca și în imperiu, el a cunoscut o evoluție progresivă, fiind răspândit și consolidat în timp prin ucenicii Sfântului Apostol Pavel, precum și prin creștinii proveniți din rândurile coloniștilor, militarilor, negustorilor, sclavilor și captivilor, în special al celor goți.

Odată cu libertatea oferită creștinismului de către Sfântul Constantin cel Mare în anul 313, eveniment aniversat în chip omagial în Patriarhia Română în acest an, și Biserica străromână a cunoscut un progres deosebit, având un număr însemnat de martiri, o bună organizare administrativă, cu arhipăstori care au participat la sinoadele ecumenice și locale ale vremii care se bucurau de o autoritate aparte în sânul Bisericii din imperiu, cu mari teologi etc.

Dezvoltarea Bisericii noastre, ca parte a Bisericii Universale, a primit un impuls evident din partea Sfântului Împărat Constantin, „cel întocmai cu Apostolii“. Crearea capetelor de pod peste Dunăre, restabilirea stăpânirii romano-bizantine la Dunărea de Jos, pacea instaurată aici în urma bătăliilor purtate în special cu sarmații și goții, și în mod particular prin pacea încheiată cu cei din urmă în anul 332, prin condiția impusă de a se acorda libertate creștinilor, iar apoi prin participarea la cel dintâi Sinod Ecumenic a doi dintre ierarhii acestor ținuturi (Teofil al Goției și „scitanul“ – Marcu) au reprezentat premisele consolidării creștinismului străromân. Trăinicia și statornicia acestuia erau atât de evidente, încât arhipăstoriile lui aveau să poarte corespondență cu marii ierarhi ai vremii (Sfinții Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur), să se implice în disputele teologice ale vremii (Timotei, Ioan, Alexandru ș.a.), să fie dați ca model de păstrare a dreptei credințe (Gherontie) sau să fie solicitați în momentele dificile din istoria Bisericii (Valentinian).

Despre implicarea activă a Sfântului Constantin cel Mare atât în istoria Bisericii Universale, cât și a celei străromâne vorbesc atât istoricii bisericești Eusebiu de Cezareea, Filostorgiu, Socrates, Teofan Mărturisitorul și alții, cât și descoperirile arheologice scoase la iveală. Mărturiile menționate atestă vechimea creștinismului nostru, continuitatea și ortodoxia lui.